

Kort meddelande

Balkåkraparalleller från Sardinien

Fig. 1. Kultföremålen från Balkåkra och Hasfalva, båda ungefär 27,5 cm höga och 41,5 cm i diameter. Efter Larsson 1997, s. 67. – The cult objects from Balkåkra and Hasfalva, both c 27.5 cm high and 41.5 cm in diameter.

Under år 2000 studerade och jämförde jag formspråket i de sardiska bronserna och de svenska hållristningarna från sen bronsålder och tidig järnålder. Arbetet ingick i en seminarieuppsats vid Högskolan i Kalmar. Ämnesvalet hade sin grund i ett intresse för Sardiniens förhistoria och för likheterna mellan å ena sidan plastiskt utformade metallföremål från Medelhavsområdet och å den andra tvådimensionella hållbilder från Skandinavien.

Bronserna från Sardinien är gjutna med cire perdue och varierar i storlek från tre centimeters till en halvmeters höjd. De flesta är miniatyrer. Under mitt letande efter bronsformer som överensstämde med hållristningar kom jag bland andra bekanta former även i kontakt med två exklusiva bronsföremål som påminner om kultföremålen från Balkåkra och Hasfalva

(fig. 1), vilka bland annat har tolkats som solsymboler eller trummor.

Redan 1966 beskrev Giovanni Lilliu i sin bok *Sculture della Sardegna nuragica* 320 stycken av de sardiska bronserna. Thimme (1980) behandlar bl.a. de bronsfigurer från Sardinien som finns i Tyskland i dag, och Stary (1991) beskriver bronssoldaternas vapen och skydd och har härlett en del av dem till Mellersta Östern. Därifrån har idéer och varor bl.a. genom feniciernas förmedling hittat till Sardinien. Fastän vissa former kan härledas utifrån är dock andra endast förekommande på Sardinien, t.ex. den tvåtoppiga hjälmen. Säreigna är även nuragherna, konformade stentorn, och de sardiska vattemplen. Ungefär 500 bronsfigurer har under årens lopp hittats på rituella platser såsom tempel, gravar och små helgedomar; men även

Fig. 2. Symbolisk pall nr. 262. Arkeologiska museet i Sassari på Sardinien. Efter Lilliu 1966. — Symbolic stool no. 262. Archaeological Museum of Sassari, Sardinia.

vid boplatser, som depåfynd och som lösfynd. Hittills har det varit svårt att tidsbestämma dem, men ett dussintal bronser är funna i etruskiska gravar på fastlandet och ger därmed en datering till sen bronsålder och tidig järnålder, d.v.s. 700–500 f.Kr. (Webster 1996, s. 198).

De två miniatyrföremål som här främst skall behandlas har av Lilliu (1966, s. 374 ff) beskri-

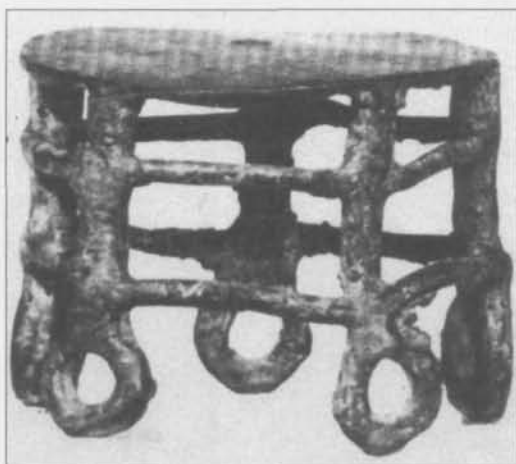

Fig. 3. Symbolisk pall nr. 263. Villa Giulia i Rom. Efter Lilliu 1966. — Symbolic stool no. 263. Villa Giulia, Rome.

vits som rituella pallar. Den ena (fig. 2), som är funnen på Sardinien, är 10 cm hög. Själva pallens höjd är 3,1 cm och sitsens diameter är 3,2 cm. Fyra ben hålls ihop av fyra tvärsålar, som är platta. På tvärsåarna är ringar pålödda. Ett ben på pallen är avbrutet och halva tvärsån och två halva ringar saknas. På undersidan av sitsen sitter en rund stav förstärkt med en metalltråd som är lindad i en spiral i sex varv. På ringarna kan eventuellt avlånga metallbleck varit fastsatta. Lilliu menade att pallen liknar den som hör till kvinnostatyeten fig. 4, i vilken somliga vill se en modergudinna.

Det andra bronsföremålet (fig. 3) är funnet i en askurna i en etruskisk grav på fastlandet. Det är 3 cm högt och diametern är 3,8 cm. Lilliu ansåg att även detta föremål borde ha haft en vertikal stav som höll upp det. Det finns inget riktigt spår, men hålet i skivans mitt är tillräckligt stort för att ge plats åt en stav.

De två föremålen liknar varandra, men nr 3 har fem ben och är dessutom gjutet i ett stycke. Det har också två tvärsålar som binder samman benen. Ovansidan är mindre grov än den på nr 2. Båda föremålen är daterade till första hälften av 700-talet f.Kr. Man håller för mycket troligt att båda är av sardisk tillverkning, ty i etruskisk miljö har inget liknande återfunnits.

Andra pallar, exempelvis den i fig. 4, som är gjutna på Sardinien, saknar ringar på benen och metallbleck. Dessutom sägs inget om någon stav för att bära upp kultföremålet.

Bronserna från Sardinien är miniatyrer. Man kan alltså tänka sig pallen förstörad till Balkåkratrummans storlek med metallbleck dinglande från ringarna och framburen under en procession för att hedra solen. Den symbol i Urnenfelderkulturen som kallas Sonnenbarkenvogel (solbåtsfägel) och som fanns i en stor del av Europa visar på gemensamma traditioner inom detta område (Kristiansen 1998, s. 65, 169–71). Flera hundra miniatyrbåtar i brons är kända från Sardinien. Studier av votivbåtarna visar att de har använts både i kulten och som vanliga hushållslampor. Man tänker sig att djuren på båtarna avbildar offerdjuren som fraktades till helgedomen (Køllund 1998, s. 94 ff). Ingen har satt dem i samband med solsymboler.

Bronsålderns religion, symboler och kosmologi spred sig över Europa från Mellersta Östern (Kristiansen 1998, Larsson 1997). Strömningarna togs emot och förvaltades på olika sätt i olika delar av Europa. I publikationen över Balkåkra- och Hasfalvafyndet nämner Anita Knappe det i Italien påträffade föremålet men utan kommentarer eller avbildning (Knappe & Nordström 1994, s. 55). Som jag angivit ovan är enligt min egen uppfattning likheterna mellan de sardiska föremålen och de båda välkända kultföremålen från Balkåkra och Hasfalva (fig. 1) så påtagliga att en gemensam föreställningsvärld måste föreligga. Jag menar alltså, att bakom alla de omnämnda föremålen finns kunskap om ett fenomen som i stiliserat skick får just den här detaljerade utformningen med de tämligen exakta inbördes proportioner som föreligger i samtliga fall. Den praktiska applikationen och användningen kan givetvis ha skiftat mellan de stora trumliknande föremålen och de miniatyrföremål från Sardinien som av allt att döma varit placerade på ett standar eller liknande. Det väsentliga är dock den symbolfunktion som av allt att döma varit spridd över mycket stora delar av Europa.

Fig. 4. Gudinna sittande på en pall, 10 cm hög. Efter Lilliu 1966, s. 64. — Goddess seated on stool, 10 cm high.

Varmt tack till Christina Tylöskog och Eva Örtengren för hjälp med italienskan och till min handledare vid Högskolan i Kalmar, Dag Widholm.

Referenser

- Knappe, A. & Nordström, H.-Å. 1994. *Der Kultgegenstand von Balkåkra*. Borås.
- Kristiansen, K. 1988. *Europe before history*. Cambridge.
- Køllund, M. 1998. *Helligedomme på Sardinien i sen bronze- och tidlig jernalder (1300–700 f. Kr.)*. Köpenhamn.
- Larsson, T.B. 1996. *Kult Kraft Kosmos*. Stockholm.
- Larsson, T.B. 1997. *Materiell kultur och religiösa symboler*. Umeå.
- Lilliu, G. 1966. *Sculture della Sardegna nuragica*. Verona.
- Lilliu, G. 1996. *The Sardinia of the nuraghi*. Novara.
- Stary, P. 1991. Arms and armour of the nuraghi war-

- rior-statuettes. Santillo-Frizell, B. (red.). *Arte militare e architettura nuragica, Nuragic architecture in its military, territorial and socio-economic context*. Göteborg.
- Thimme, J. 1980. *Kunst und Kultur Sardiniens vom Neolithikum bis zum Ende der Nuraghenzeit*. Karlsruhe.
- Webster, G. 1996. *Prehistory of Sardinia 2300–500 B. C.* Sheffield.

Åsa Sjöholm
Öhnellsgatan 14
392 30 Kalmar
sjoebert@swipnet.se